

DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.03>
УДК 343.98

І. В. Борисенко,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри криміналістики Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9720-9876>
e-mail: igorborisenko5554@gmail.com

О. Ю. Булукув,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри криміналістики Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1598-0542>
e-mail: oblehrer@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ОКРЕМИХ ВИДІВ УБИВСТВ

Розглянуто основні положення методики розслідування вбивств, пов'язаних із розчленуванням трупа, та методики розслідування вбивств без трупа у контексті використання тактичних рішень у розслідуванні.

Метою даної статті є визначення особливостей прийняття тактичних рішень під час розслідування вбивств, пов'язаних із розчленуванням трупа, та вбивств без трупа.

При розгляді особливостей прийняття тактичних рішень при розслідуванні зазначених вбивств використовуються методи аналізу та синтезу.

Наголошено на особливостях прийняття тактичних рішень на початковому етапі розслідування зазначених вбивств. Підкреслено, що прийняття тактичних рішень обумовлено факторами, що пов'язані із початковою ситуацією розслідування та які вимагають від слідчого індивідуального підходу до використання інформації про злочин. Окреслено особливості прийняття тактичних рішень при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: тактичне рішення, вбивства із розчленуванням трупа, вбивства без трупа.

Постановка проблеми. Тактичне рішення є одним із найважливіших елементів тактичного змісту слідчої діяльності при здійсненні кримінального провадження. Прийняття правильного тактичного рішення певною мірою залежить від того, наскільки слідчий обізнаний щодо методики розслідування окремого виду злочину та вміє її застосовувати. Використання злочинцями нових способів вчинення та приховування злочинів вимагають швидкого реагування на слідчу ситуацію або її компоненти. Вказане зумовлює необхідність використання тактичних рішень для ефективного розкриття та розслідування події злочину. Прийняття тактичних рішень при розслідуванні окремих видів злочинів має свої особливості, зумовлені наявною інформацією на початку розслідування та видом

злочину. Важливого значення набувають тактичні рішення при розслідуванні вбивств, пов'язаних із розчленуванням трупа, та вбивств при відсутності трупа, що зумовило їх розгляд щодо розслідування вказаних злочинів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Розгляд окремих питань, пов'язаних з прийняттям тактичних рішень при розслідуванні окремих видів злочинів, ми знаходимо у роботах Р. С. Белкіна, І. В. Борисенка, О. Ю. Булулукова, А. В. Дулова, В. П. Колмакова, Ю. І. Новіка, Г. М. Мудьюгіна, С. Ю. Якушина та ін.¹

Мета статті — визначення особливостей прийняття тактичних рішень при розслідуванні вбивств, пов'язаних із розчленуванням трупа, та вбивств при відсутності трупа. Реалізація мети досягається шляхом аналізу та синтезу наукових робіт, результатів узагальнення кримінальних справ (кримінальних проваджень) та результатів анкетування практичних працівників з даної проблематики.

Викладення основного матеріалу дослідження. Фактичною основою прийняття тактичних рішень слідчим є слідча ситуація. На думку І. О. Копилова, зміст усієї діяльності слідчого залежить від конкретної слідчої ситуації з моменту прийняття тактичного рішення до етапу оцінки отриманих результатів після його реалізації². Оцінюючи слідчу ситуацію, слідчий визначає, які завдання розслідування необхідно вирішити та які тактичні рішення сприяють їх вирішенню. Існуючу залежність тактичного рішення від особливостей слідчої ситуації можна пояснити тим, що рішення завжди формуються на інформації, що характеризує слідчу ситуацію. Крім того, вказані

---

¹ Белкин Р. С. Курс советской криминалистики: в 3 т. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. Москва : Акад. МВД СССР, 1979. С. 91; Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории — к практике. Москва : Юрид. лит., 1988. С. 104–136; Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 3 Криминалистические средства, приемы и рекомендации. Москва : Юристъ, 1997. С. 156–201; Борисенко І. В. Методика розслідування вбивств з розчленуванням трупа : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1999. 202 с.; Булулуков О. Ю. Методика расследования убийств при отсутствии трупа : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1996. 188 с.; Дулов А. В., Новик Ю. В. Понятие и структура тактического решения, принимаемого следователем при производстве следственного действия. *Теоретические проблемы криминалистической тактики*. Свердловск, 1981. С. 39–47; Колмаков В. П. Методика расследования дел об убийствах с расчленением трупа : дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1941. 312 с.; Новик Ю. И. Научные основы принятия тактический решений при производстве следственных действий : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Минск, 1979. С. 3–20; Мудьюгин Г. Н. Расследование убийств по делам, возбуждаемым в связи с исчезновением потерпевшего. Москва : ВИПИПиРМПП, 1967. 138 с.; Якушин С. Ю. Тактические решения следователя и средства их реализации при расследовании преступлений: исходные положения частной криминалистической теории. *Ученые записки Казанского гос. ун-та*, 2008. Т. 150. Кн. 5. С. 237–244.

² Копылов И. А. Следственная ситуация и тактическое решение. Волгоград : ВСШ МВД, 1988. С. 19.

рішення спрямовані на розширення інформації про злочин, а отже — на зміну слідчої ситуації.

Розкриємо особливості прийняття тактичних рішень при розслідуванні вбивств, пов'язаних із розчленуванням трупа.

Необхідність прийняття тактичних рішень при розслідуванні вбивств із розчленуванням трупа потерпілого виникає під час: 1) планування процесу розслідування вбивства; 2) побудови типових слідчих версій в залежності від слідчої ситуації, що склалася; 3) розробки відповідного алгоритму проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 4) організації та розробки тактики проведення окремої слідчої (розшукової) дії (огляду місця події, залучення експертів та проведення судової експертизи, пред'явлення частин трупа для впізнання, проведення обшуку та ін.).

На прийняття тактичних рішень при розслідуванні зазначених вбивств впливає слідча ситуація, що склалася на початку досудового слідства. Аналіз й узагальнення кримінальних проваджень з цієї категорії злочинів дозволяє виділити такі найбільш типові слідчі ситуації, що мають місце на початковому етапі розслідування.

1. Особу потерпілого не встановлено і немає відомостей щодо підозрюваної особи. Ця ситуація може бути поділена на підвиди, коли: а) наявних орієнтовних даних недостатньо для встановлення особи потерпілого; б) особа потерпілого невідома, але є окремі ідентифікаційні ознаки: особливі прикмети; папілярні візерунки, придатні для ідентифікації та ін.

2. Установлено особу потерпілого, але немає інформації щодо особи підозрюваного.

3. Слідчий у своєму розпорядженні має дані про особу підозрюваного, але відсутня інформація щодо потерпілого (особу останнього не встановлено).

4. Установлено особу потерпілого і слідчий має досить повну інформацію щодо особи підозрюваного.

Проведений аналіз та узагальнення судово-слідчої практики розслідування вбивств із розчленуванням трупа дозволяє констатувати, що переважна більшість таких убивств – це побутові вбивства (78 % випадків), які здебільшого вчиняють особи, близькі до потерпілого, в закритих приміщеннях. Але разом з цим слід зазначити, що в загальній частці певну частину вбивств із розчленуванням трупа на сьогодні вчиняють особи, незнайомі з потерпілим (15 %) на відкритій місцевості (здебільшого — це сексуально-садистські і ритуальні вбивства, що супроводжуються розчленуванням тіла жертви)¹.

---

¹ Дані отримані під час анкетування понад 200 практичних працівників та аналізу понад 100 кримінальних справ (кримінальних проваджень) про вбивства з розчленуванням трупа, що розглянули суди України впродовж 1976–2018 рр.

Указані обставини слід урахувувати на початковому етапі розслідування таких убивств під час прийняття тактичних рішень при плануванні та перевірці висунутих слідчих версій. Слід зауважити, що слідчі версії відіграють істотну роль у виборі найбільш правильного напрямку розслідування при оцінці та аналізі конкретної слідчої ситуації. Вони сприяють більш чіткому визначенню питань, які потрібно з'ясувати, і, відповідно, дозволяють розробити найбільш оптимальний комплекс слідчих (розшукових) дій для їх перевірки. Після аналізу всієї отриманої інформації та підтвердження версії про те, що мало місце вбивство і розчленування трупа, можуть висуватися типові версії стосовно характеру вчиненого злочинного діяння.

Типові версії відіграють основну роль у плануванні розслідування до того моменту, коли у процесі розслідування з'являється можливість висунути окрему версію. Такі версії, будучи результатом наукового узагальнення практики, відображають особливості методики розслідування окремих видів злочинів¹ і дозволяють слідчому, враховуючи конкретну слідчу ситуацію, ймовірно пояснити характер події, правильно вибрати ті чи інші тактичні прийоми розслідування, визначити їх зміст і послідовність², прийняти правильне тактичне рішення щодо їх подальшої перевірки. Побудова таких версій дозволяє слідчому пояснити подію злочину за наявності мінімальних вихідних даних.

При розслідуванні вказаних вбивств типовими версіями є вчинення: 1) побутового вбивства; 2) сексуального вбивства; 3) садистського вбивства; 4) сексуально-садистського вбивства; 5) ритуального вбивства; 6) убивства з метою трансплантації людських органів (тканин); 7) убивства з метою канібалізму; 8) убивства з метою використання органів або тканин тіла людини в інших цілях для задоволення власних потреб³.

Запропонований перелік типових версій не є вичерпаним, оскільки процес конструювання версій базується на оцінці конкретних обставин виявлення частин трупа в наявній слідчій ситуації з урахуванням її можливих змін у майбутньому. Іншими словами, характер і конструювання слідчих версій у повній мірі залежить від слідчої ситуації, що виникла на початковому етапі досудового розслідування.

Формувати версію щодо особи підозрюваного в ситуації, коли особа загиблого невідома, як правило, видається проблематичним. Тому важливого значення у такий ситуації набувають знання слідчого щодо типових способів вчинення та приховування такого різновиду вбивств, які можна реалізувати в умовах досліджуваної ситуації.

---

¹ Колесниченко А. Н., Матусовский Г. А. О системе версий и методике их построения. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1970. Вып. 7. С. 10.

² Антипов В. П. Планирование расследования в проблемных ситуациях. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва, 1981. Вып. 34. С. 75.

³ Там само.

Висування окремих версій за способом учинення конкретного вбивства дозволяє створити модель імовірного злочинця, дійти висновку щодо його індивідуальних, фізичних і психофізіологічних ознак. Встановлення та аналіз слідів, утворених в результаті реалізації того чи іншого способу вчинення вбивства та розчленування тіла потерпілого, може надати інформацію про анатомічні ознаки злочинця (вагу, зріст, фізичні вади); щодо його функціональних ознак (силу, навички); щодо його психічного стану і риси характеру (психічні відхилення, зухвалість, жорстокість та ін.)¹. Подібне моделювання особи вбивці може і не вказувати на конкретні шляхи його встановлення, але в сукупності дозволяє суттєво звужити коло осіб, серед яких слід розшукувати підозрюваного². Окремі версії, висунуті щодо можливого місця вчинення вбивства, систематизуються слідчим, а потім, під час їх перевірки, конкретизуються версіями щодо конкретної особи. Побудовані на основі аналізу слідів, виявлених при огляді місця події, окремі версії сприяють з'ясуванню окремих елементів механізму вчинення вбивства. За їх побудовою та позитивними результатами перевірки нерідко можна визначити загальний напрям розслідування — обґрунтований і правильний³.

Залежно від слідчої ситуації, яка склалася, версії доцільно конструювати у двох основних напрямках: 1) щодо особи загиблого; 2) щодо особи підозрюваного та можливих шляхів його пошуку.

Під час вивчення кримінальних проваджень встановлено, що найчастіше вказані вбивства вчиняються у приміщеннях особою, яка перебуває з потерпілим у близьких стосунках. Указане впливає на підготовку та прийняття тактичних рішень при допиті наближених до потерпілого осіб. Відповідно слідча версія у розслідуванні може бути сформульована наступним чином: «Якщо знайдено розчленований труп, то вбивство, ймовірно, вчинив у приміщенні родич або інша особа, яка добре знайома з потерпілим». Разом з тим використання такої версії не відкидає інших можливих версій. Одні й ті ж фактичні дані можуть містити різні пояснення події злочину. Тому слідчий повинен знати, що коли є підстава для висування однієї слідчої версії, то на цій же підставі можливе висування й інших конкурентних версій⁴.

---

¹ *Самойлов Ю. М.* Некоторые проблемы построения ситуационных моделей для выдвижения версий по делам об умышленном убийствах. *Актуальные направления развития криминалистической методики и тактики расследования.* Москва, 1978. С. 53.

² *Бахін В. П., Кириченко О. А.* Як розкриваються злочини. Криміналістика у запитаннях і прикладах : навч. посібник. Дніпропетровськ : ДДУ, 1995. С. 21.

³ *Левков В. М.* Криміналістичні версії : текст лекції. Харків : Харк. юрид. ін-т, 1990. С. 15.

⁴ *Ларин А. М.* От следственной версии к истине. Москва : Юрид. лит. 1976. С. 107.

На особливість прийняття тактичних рішень при розслідуванні зазначених убивств впливає обізнаність слідчого щодо: 1) типових слідчих ситуацій, які виникають під час кримінального провадження; 2) особливостей конструювання типових слідчих версій у таких ситуаціях; 3) організації та перевірки типових слідчих версій шляхом проведення окремих слідчих (розшукових) дій; 4) специфіки та ситуаційної зумовленості початкових і подальших слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

У процесі кримінального провадження виникають складні тактичні завдання щодо встановлення особи загиблого, місця вчинення вбивства та розчленування трупа, виявлення особи, яка вчинила злочин, виявлення знарядь учинення злочину та ін. Вирішення таких завдань шляхом проведення окремих слідчих (розшукових) дій здебільшого є досить складним або іноді неможливим. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба проведення окремих слідчих (розшукових) дій у поєднанні із негласними слідчими (розшуковими) діями та організаційно-технічними і іншими заходами. З огляду на те, що ці завдання виникають в подібних умовах, з'являється можливість типізувати дії слідчого і, залежно від слідчої ситуації, визначити відповідний комплекс таких дій, який у криміналістиці називається «тактична операція». Проведення та організація тактичної операції є одним із основних шляхів реалізації тактичних завдань під час кримінального провадження¹. Для практичного виконання тактичної операції слідчий приймає тактичні рішення, що є необхідним інструментом для її реалізації та досягнення мети розслідування.

Для кримінальних проваджень із зазначених злочинів типовими тактичними операціями є: «збір первинної інформації»; «встановлення особи невпізаного трупа» («атрибуція трупа»); «встановлення місця вчинення вбивства і розчленування трупа»; «пошук відсутніх частин трупа»; «перевірка зв'язків потерпілого»; «пошук злочинця». Кожна з названих тактичних операцій має свої особливості, що впливають на визначення змісту тактичних рішень, їх вид та особливості часу і місця їх прийняття.

При розслідуванні вказаних злочинів важливого значення набувають тактичні рішення щодо узгодження діяльності слідчого та діяльності спеціалістів, експертів, працівників органу дізнання. Види та форми взаємодії слідчого необхідно зазначати у плані розслідування, а

---

¹ Шевчук В. М. Теоретичні засади формування тактичних операцій у криміналістиці. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 223–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_1_43 (дата звернення 19/03/2019); Шевчук В. М. Функції тактичних операцій у кримінальному провадженні. *Право України*. 2014. № 1. С. 266–273. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6079/1/Shevchuk_266-273.pdf (дата звернення 19/03/2019).

² Шиканов В. И. Информативная операция «Атрибуция трупа»: учеб. пособ. Иркутск : Изд-во Иркут. госуд. университет им. А. А. Жданова, 1975. С. 54.

тому під час його розробки слід враховувати його підпорядкованість слідчим версіям, висування яких є важливою передумовою для успішного розслідування вбивства¹. Численність і складність способів приховування, які використовують злочинці (зокрема, переміщення частин (частини) трупа на значну відстань), зумовлює необхідність приділяти питанню взаємодії слідчого з органами дізнання дуже багато уваги. Практика розслідування вбивств із розчленуванням тіла жертви показує, що нагальна потреба у взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів найчастіше виникає під час: а) проведення тактичних операцій; б) встановлення і вивчення особи загиблого; в) роботи з розширення можливих свідків у кримінальному провадженні; г) перевірки висунених версій; д) розшуку злочинця і його затримання.

Аналіз практики розслідування вбивств із розчленуванням трупа дозволив дійти висновку, що особливості тактичних рішень на початковому етапі розслідування продукуються специфікою первинних слідчих (розшукових) дій, як-то: оглядом місця події; залученням експерта до проведення судово-медичної експертизи; пред'явленням трупа (його частин) для впізнання. Відповідно, тактичні рішення, що приймаються при їх проведенні, за змістом наближені до типових, таких, що приймаються у ситуації, коли є достатня доказова інформація для прийняття правильних рішень при розслідуванні вбивств.

Так, особливістю прийняття тактичних рішень щодо тактики проведення огляду місця події є діяльність слідчого, що спрямована на визначення: а) ділянки місцевості або приміщення, де локалізовано подію; б) частини (частин) розчленованого трупа; в) слідів вчинення вбивства та розчленування тіла загиблого; г) слідів перебування на місці події злочинця або інших осіб; д) слідів автотранспортних й інших засобів, які використовував злочинець для транспортування частин трупа; е) речей та предметів, які злочинець кинув або випадково забув; ж) пакувального матеріалу, мотузки, вузлів тощо; з) мікрооб'єктів, які могли потрапити на предмети обстановки, упаковку й частини трупа.

Прийняття тактичного рішення щодо проведення обшуку у певному місці також має певні особливості через специфіку даної слідчої (розшукової) дії. Специфіка цієї слідчої (розшукової) дії полягає в тому, що обшук проводиться за місцем імовірного місця вбивства й розчленування трупа, тобто слідчий на підставі наявної орієнтовної інформації передбачає, що вбивство, можливо, учинено в конкретному місці². У зв'язку з цим важливим є виділення основних криміналістично значущих об'єктів, що відбивають типові ознаки

---

¹ Дубровицкая Л. П., Лузгин И. М. Планирование расследования : учеб. пособ. Москва : Высшая школа МВД СССР, 1972. С. 15.

² Баев О. Я., Одинцов А. С. Расследование отдельных видов преступлений : учеб. пособ. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1986. С. 70.

вчинення і приховування вбивства, і які необхідно відшукати під час обшуку. Такими об'єктами можуть бути: 1) знаряддя і предмети, які могли бути використані під час вбивства та розчленування трупа; 2) предмети одягу, головний убір, взуття, а також інші речі передбачуваного вбивці, які, за наявними відомостями, були на ньому під час учинення вбивства і в яких він перебував на місці події; 3) частини (частина) розчленованого трупа, які раніше не були виявлені; 4) речі, гроші, коштовності, документи, що належали потерпілому; 5) сліди, що свідчать про вчинення в цьому місці вбивства та розчленування трупа (наприклад, плями крові, шматочки м'язової й кісткової тканини та ін.); 6) предмети зі слідами крові або інших виділень людини, або предмети, використані для змивання крові чи інших слідів (наприклад, ганчірки, щітки та ін.); 7) документи, листи, записники, фотознімки та інші дані, що пояснюють характер взаємин потерпілого з підозрюваним; 8) обв'язувальний і пакувальний матеріали, який використовується для упакування частин трупа; 9) транспортні засоби, які були використані для транспортування розчленованих частин трупа.

Тактичні рішення щодо тактики проведення допитів свідків направлені на встановлення обставин вчинення вбивства. Як свідки можуть бути допитані: 1) особи, які заявили про зникнення потерпілого; 2) особи, які першими виявили частини трупа та повідомили про це; 3) громадяни, що бачили потерпілого незадовго до вбивства; 4) очевидці вчиненого вбивства та розчленування трупа; 5) родичі, друзі, сусіди, колеги та ін. Під час допиту вказаних осіб слід враховувати та з'ясувати відмінні особливості кожної з зазначених груп свідків, що проявляються в предметі, завданнях і тактиці отримання від них інформації.

Аналіз практики розслідування зазначених убивств дозволяє виділити дві найбільш типові ситуації, які визначають зміст тактики отримання показань свідків. Це ситуації, за яких починається розслідування з моменту: 1) отримання заяви про зникнення особи; 2) виявлення частин розчленованого трупа.

Результати проведеного анкетування кримінальних проваджень показали, що в 19 % випадках розслідування вбивств, пов'язаних зі зникненням потерпілого, злочинці як спосіб приховування трупа вдавалися до його розчленування. Водночас понад 20 % убивць були заявниками та попередньо допитані як свідки під час досудового слідства¹. Наведені статистичні дані зумовлюють необхідність виділення та розгляду ситуації, коли розслідування починається з моменту подання заяви про зникнення особи. У цій частині чітко простежується своєрідний перетин окремих методик розслідування вбивств із розчленуванням трупа і вбивств при відсутності трупа.

---

¹ Дані отримані під час анкетування й інтерв'ювання понад 200 практичних працівників у період 1996–2010 рр.

Для успішного вирішення тактичних завдань розслідування вбивств важливого значення набуває досвід та вміння слідчого при залученні експерта та проведенні судово-медичної експертизи. Судово-медична експертиза розчленованих трупів відрізняється труднощами розшуку експертної інформації, складністю оцінки виявлених пошкоджень і змін, високою ефективністю переважної більшості лабораторних методів¹. Вивчення слідчої практики та результати проведених опитувань практичних працівників і судово-медичних експертів дали змогу виявити найбільш типові помилки, які мають місце під час призначення експертиз за цією категорією злочинів. До них належать: 1) неправильне формулювання питань, поставлених перед експертом; 2) ігнорування питань, що мають істотне значення у кримінальному провадженні, зокрема, для встановлення особи злочинця, ідентифікації знарядь вбивства і розчленування; 3) окремі питання, що містяться в ухвалах про залучення експерта та проведення судово-медичної експертизи, виходять за рамки компетенції судового експерта².

Убивства з розчленуванням трупа охоплюють різні види злочинів на міжвидовому рівні, а тому спектр експертних досліджень досить широкий. Водночас серед судових експертиз, що провадяться під час розслідування названих убивств, можна виділити їх найбільш типовий комплекс, який дозволяє з'ясувати специфічні обставини цього виду злочинів. До комплексу експертиз можна віднести низку криміналістичних експертиз: трасологічні (дактилоскопічну експертизу, експертизу слідів ніг і взуття, ідентифікацію цілого за частинами, експертизу вузлів і петель та ін.); судово-портретну (портретно-криміналістичну); генотипоскопічну. Під час розслідування даної категорії вбивств нерідко виникає необхідність у проведенні товарознавчої, біологічної і ґрунтознавчої експертиз; експертизи матеріалів і речовин. Може призначатися і вибухово-технічна (піротехнічна) експертиза. До числа традиційних у таких кримінальних провадженнях обов'язково слід віднести і судово-психіатричну та судово-психологічну експертизи.

Таким чином, особливості прийняття тактичних рішень при розслідуванні вказаних убивств полягають у зваженій оцінці наявних доказів та аналізі їх логічних зв'язків із: місцем виявлення частин розчленованого трупа; місцем вчинення вбивства та особою злочинця. Такий підхід дає змогу слідчому вибрати найбільш оптимальний напрям щодо реалізації відповідних тактичних завдань шляхом прийняття правильних тактичних рішень.

---

¹ *Попов В. Л.* Судебно-медичная экспертиза : справочник. Санкт-Петербург : Специальная литература, 1997. С. 291.

² За результатами анкетування й інтерв'ювання понад 200 практичних працівників різних регіонів України, а також 75 судово-медичних експертів 1995–2010 рр.

Певні особливості має діяльність з прийняття тактичних рішень при розслідуванні вбивств при відсутності трупа потерпілого. Зазначені вбивства у криміналістиці ще називають вбивства «без трупа», виходячи з відсутності трупа потерпілого на початковому етапі розслідування. Особливості прийняття тактичних рішень при розслідуванні вказаних убивств, пов'язані із початковою ситуацією розслідування. Головною ознакою такої ситуації є відсутність на початку досудового слідства інформації щодо місцезнаходження трупа, місця і способу вбивства та інших обставинах вчинення злочину¹. Відсутність трупа потерпілого потребує значної розумової діяльності слідчого, спрямованої на встановлення слідів вбивства, місцезнаходження трупа та підозрюваної особи. У процесі такої діяльності формується воляова активність людини, що призводить до прийняття рішень, які сприяють встановленню інформації про злочин. У зв'язку з тим, що більшість вбивств без трупа вчиняються особами, що мають тісні відносини із потерпілим², важливе місце серед рішень слідчого у розслідуванні набувають тактичні рішення.

При розслідуванні вказаних вбивств тактичні рішення, спрямовані на отримання доказової інформації щодо місця вчинення вбивства і місця його приховування, мають визначальне значення. Це пояснюється тим, що інформація щодо вбивства потерпілого існує лише теоретично, і достеменно невідомо, чи жива особа, чи мертва. Вказаний факт накладає відбиток невизначеності на ситуацію розслідування, що характеризує інформацію про злочин і злочинця як уривчасту, неповну, суперечливу. Особливістю прийняття тактичних рішень у такій ситуації є використання типових алгоритмів системи слідчих (розшукових) дій з певними змінами залежно від інформації, що отримується. Тактичні рішення спрямовуються на встановлення при реалізації зазначеної системи окремих обставин, фактів, які при їх зіставленні та аналізі дозволяють припустити і пояснити механізм скоєння вбивства і встановлення місцезнаходження трупа потерпілого. Доказова інформація, отримана при проведенні первинних слідчих (розшукових) дій і використана при допиті підозрюваного, чинить на нього психологічний вплив, сприяючи отриманню правдивих показань. Правильно побудована тактика із використанням прийнятих тактичних рішень у такій ситуації є основою розкриття вказаних злочинів. У зазначеній тактиці особливе місце займають тактичні рішення щодо часу використання наявної інформації, які іноді можуть бути єдиною можливим варіантом розкриття вбивства і виявлення трупа потерпілого. Точність у визначенні моменту застосування тактичного впливу, спрямованого на реалізацію наявної інформації, є запорукою розкриття вбивств без трупа.

---

¹ Мудьюгин Г. Н. Расследование убийств по делам, возбуждаемым в связи с исчезновением потерпевшего. Москва : ВПИПИРМП, 1967. С. 6.

² Там само. С. 8.

Спрямованість тактичних рішень при розслідуванні вбивств без трупа знаходить своє відображення в завданнях, що стоять перед слідчим. Завданнями слідчого на початковому етапі розслідування вказаних вбивств є встановлення: а) обставин зникнення особи; б) психологічного портрета потерпілого; в) зв'язків потерпілого; г) наявності у потерпілого захворювань; д) наявності конфліктних відносин; е) зацікавленості окремих осіб у смерті потерпілого; ж) негативних обставин у поведінці та діяч родичів і інших осіб; з) негативних обставин-слідів; і) слідів вбивства; к) підозрюваного у вбивстві потерпілого; л) трупа потерпілого; м) особи загиблого при виявленні трупа. Окремим завданням є встановлення місцезнаходження зниклої особи при перевірці версій «потерпілий живий» і «потерпілий помер у результаті некримінальної події». Визначені завдання є типовими при розслідуванні вказаних злочинів, а отже, тактичні рішення, що приймаються задля їх вирішення, також мають ознаки типовості. Однак необхідно зважити на деякі факти, що впливають на особливості їх прийняття. До таких фактів можна віднести: а) місце зникнення; б) час залишення місця потерпілим за показаннями родичів та інших осіб; в) причини залишення місця за показаннями родичів та інших осіб; г) особливості психологічних характеристик осіб, що мали тісні стосунки із потерпілим. При ознайомленні з картотекою безвісті відсутніх осіб встановлено, що в 90 відсотках випадків, за показаннями родичів і близьких потерпілому осіб, той «вийшов з дому та не повернувся»¹. Тобто якщо розпочинається досудове слідство, в розпорядженні слідчого в більшості випадків є місце останнього перебування потерпілого, приблизний час його вибуття з даного місця, та особи, що заявили про зникнення, які мають тісні зв'язки з ним. Звісно, прийняття тактичних рішень у такій ситуації обумовлюється первинною інформацією щодо зникнення особи, отриманою від родичів і близьких потерпілому осіб, та інформацією, отриманою під час огляду місця події і проведеного обшуку.

Наявність тісних зв'язків між вбивцею та жертвою злочину, відсутність інформації щодо смерті останнього не дозволяють поводитися з близькими потерпілому особами, як з підозрюваними. За їхньою версією, він пропав безвісти за певних обставин, що не свідчить про скоєння злочину. Тактичні рішення у такій ситуації повинні бути спрямовані на деталізацію інформації щодо життя потерпілого, особах, з якими той перебував у конфліктних відносинах, та обставинах зникнення. Особливістю прийняття тактичних рішень у розслідуванні є спрямованість їх на отримання інформації, що характеризує потерпілого, з різних джерел. Такий підхід дозволяє встановити найдрібніші обставини його зникнення. Крім цього, зазначена тактика дозволяє виявити особу або осіб, що замовчують якісь факти, дають

---

¹ Дані взяті при вивченні 400 реєстраційних карток на безвісти зниклих осіб, які перебували в розшуку в Харківській області в травні 1996 р.

суперечливу інформацію або допускають обмовки при дачі показань і ін. Зовні замовчування щодо фактів або обмовка, а також суперечлива інформація щодо обставин зникнення потерпілого не свідчать про те, що певна особа причетна до його вбивства. Але аналіз отриманої інформації щодо слідів вчинення і приховування вбивства, а також виявлених у місці проживання предметів і документів, що суперечать версії про добровільне вибуття потерпілого з місця зникнення, дозволяють використати їх при допиті підозрюваного для його викриття.

У криміналістичній літературі зазначається, що при розслідуванні вбивств без трупа слідчі (розшукові) дії спрямовані в першу чергу на встановлення обставин зникнення людини¹. Досягненню цієї мети сприяє проведення допитів родичів і близьких зниклому осіб, які можуть надати пояснення щодо подробиць його зникнення. Основою допиту зазначених осіб є постановка уточнюючих запитань, спрямованих на детальне з'ясування всіх обставин життя особи, відносин із оточуючими її людьми та встановлення часу і причини вибуття з певного місяця.

Особливістю прийняття тактичних рішень слідчим при допиті зазначених осіб є спрямованість на вибір та реалізацію засобів криміналістичної тактики. Індивідуальний підхід до проведення допиту формується на етапі його підготовки та полягає у визначенні доказів, часу і послідовності їх пред'явлення (оголошення) для викриття допитуваного у дачі неправдивих показань та спонуканні його до співпраці зі слідством.

У зв'язку з тим, що допитувані особи лише теоретично можуть бути причетними до зникнення та вбивства зниклої особи, тактика допиту будеється на використанні прийомів психологічного впливу на допитувану особу. Різновидом таких прийомів є тактичні прийоми емоційного впливу, що дозволяють використовувати переконання допитуваного в хибності зайнятої ним позиції та звертання до його моральних якостей: совісті, честі, шляхетності, порядності. Тактичні рішення щодо застосування зазначених тактичних прийомів засновані на використанні довірливих відносин з допитуваним. Довірливі відносини, що будуються на бажанні слідчого якнайшвидше встановити місцезнаходження зниклої особи, вимагають від допитуваної особи такого ж ставлення до вирішення цього питання. Будь-які відхилення від такої позиції з боку допитуваного вимагають певних пояснень. У такій ситуації застосування тактичних прийомів емоційного впливу може сприяти отриманню від нього правдивої інформації.

Якщо ж зазначені прийоми не змогли переконати допитуваного дати повну і правдиву інформацію про зникнення особи, слідчий

---

¹ Колмаков В. П. Расследование убийств. Избранные труды по криминалистике. Одесса : Юридическая литература, 2008. С. 44.

приймає тактичні рішення щодо використання тактичних прийомів логічного впливу. Сутністю тактичних прийомів логічного впливу є пред'явлення доказової інформації, що є у розпорядженні слідчого. При розслідуванні вбивств без трупа таку інформацію можуть містити: 1) негативні обставини, до яких можна віднести: а) дії допитуваного після зникнення особи; б) незаявлення про зникнення потерпілого; в) особливості висловлювань допитуваного щодо зникнення особи; г) листи, телефонні дзвінки та SMS повідомлення (повідомлення у соціальних мережах: Telegram, WhatsApp, Viber; Facebook, Twitter, Instagram) від імені зниклої особи, що здійснені іншою особою; д) документи, предмети одягу та інші речі зниклого, які виявлені в місці проживання і які повинні бути разом з ним у випадку добровільного залишення ним місця проживання; 2) показання інших осіб; 3) виявлені сліди крові та ін.

Ефективним підходом до тактики допиту є побудова певної логічної послідовності у пред'явленні (оголошенні) наявної інформації. Важливою рекомендацією є попереднє встановлення значущості інформації, що може бути пред'явлена (оголошена) та варіантів її комбінування при допиті. Окрім цього, тактично правильно після отримання відповіді допитуваного щодо пред'явленої інформації приймати тактичні рішення щодо постановки уточнювальних та контрольних запитань. Пред'явлення наявної доказової інформації повинно мати поділ за часом, що дозволить допитуваному осмислити свою хибну позицію та згодом її змінити. Дозоване пред'явлення наявної інформації буде сприяти послабленню позиції допитуваного і подоланню його небажання давати правдиві свідчення.

При допиті позитивний результат може бути отриманий внаслідок прийняття тактичних рішень щодо створення у допитуваного перебільшеного уявлення про поінформованість слідчого про життя зниклого, його стосунки з допитуваним, іншими особами. Поінформованість слідчого про певні факти логічно поширюється допитуваним і на обставини скоєного ним злочину, створюючи враження, що слідчий так само добре знає про нього і все інше¹. При необхідності надати допомогу допитуваному у відновленні в пам'яті окремих подій йому можуть бути поставлені запитання, що сприяють пригадуванню, спрямовані на порушення у допитуваного асоціативних зв'язків, що тягнуть за собою спогади².

Також встановленню особи, що вчинила вбивство, та місцезнаходження трупа сприяє проведення огляду житла чи останнього місця перебування зниклої особи. У першу чергу огляду піддаються документи і одяг потерпілого, які залишилися після його

---

¹ *Порубов Н. И.* Научные основы допроса на предварительном следствии. Минск : Высшейш. шк., 1978. С. 79.

² *Коновалова В. Е.* Правовая психология : учеб. пособ. Харьков : Основа, 1990. С. 97.

вибуття. При цьому акцент робиться на виявленні складових частин одягу, в якому, за поясненнями родичів або інших осіб, зник потерпілий. Тактичні рішення, що приймаються слідчим спрямовані на встановлення слідів вчинення і приховування вбивства у приміщенні, можливих місць приховування трупа на територіях присадибної і дачної ділянок, у гаражі, у підвалі, у надвірних будівлях й ін. Орієнтиром місцезнаходження слідів вбивства слугують: свіжий ремонт приміщення; переміщення меблів; заміна килимових доріжок і штор; будівельні і земляні роботи на присадибній ділянці і в гаражі та ін. За результатами огляду слідчий може зробити висновки про місце скоєння вбивства і про особу, що його вчинила¹.

За результатами огляду місця проживання або останнього місцеперебування зниклої особи може бути зроблено обґрунтоване припущення, що місце огляду містить сліди скоєння вбивства. У такому разі приймається тактичне рішення щодо проведення у місці огляду обшуку для поглибленого пошуку слідів вбивства та трупа потерпілого. Напрями пошуку слідів вбивства і місця приховування трупа потерпілого встановлюються шляхом моделювання дій злочинця щодо заповідання смерті потерпілому та приховання його трупа, з урахуванням слідів виявлених при проведенні огляду місця події. Правильно побудована тактика обшуку передбачає прийняття тактичних рішень щодо застосування тактичних прийомів. Останні дозволяють діагностувати поведінку присутніх при обшуку осіб та встановити місцезнаходження слідів вбивства і трупа потерпілого.

При розслідуванні вбивств без трупа важливого значення набуває огляд мобільного телефону потерпілої особи (при його наявності) та телефонів осіб, що можуть бути причетними до її зникнення. Прийняття тактичних рішень щодо виявлення та огляду мобільних телефонів зазначених осіб та їх геолокації дозволяє встановити осіб, які контактували з потерпілим, а також час і маршрут їх пересування.

Висновки. Особливості прийняття тактичних рішень при розслідуванні вбивств, пов'язаних із розчленуванням трупа, та вбивств без трупа обумовлені факторами, подібними для вказаних злочинів. До таких факторів слід віднести: 1) наявність тісних зв'язків між потерпілим і злочинцем; 2) наявність (відсутність) заяви про зникнення потерпілого; 3) типове пояснення зникнення особи; 4) відсутність даних щодо місця вчинення вбивства; 5) відсутність даних про сліди вчинення вбивства; 6) відсутність даних про мотив вчинення вбивства; 7) відсутність трупа (частин трупа) на початковому етапі розслідування. Зазначені фактори вимагають від слідчого особливого ставлення до наявної інформації про вчинений злочин. Аналіз вказаної інформації та її використання при прийнятті тактичних рішень

---

¹ Руководство для следователей / под ред. Н. А. Селиванова. Ч. 2. Москва : Юрид. лит., 1982. С. 277.

дозволяє побудувати оптимальну тактичну лінію в розслідуванні. Індивідуальний підхід у їх прийнятті, з урахуванням слідчої ситуації, сприяє отриманню необхідної інформації щодо обставин вчинення вбивства та особи злочинця.

References

- Antipov, V. P. (1981). *Planirovanie rassledovaniya v problemnyh situatsiyah. Voprosy borby s prestupnostyu*. Moskva. Vyp. 34 [in Russian].
- Baev, O. Ya., Odincov, A. S. (1986). *Rassledovanie otdelnykh vidov prestuplenij*: Ucheb. posobie. Voronezh: Izd-vo Voronezh. un-ta [in Russian].
- Bakhin, V. P., Kyrychenko, O. A. (1995). *Yak rozkryvaiutsia zlochyny. Kryminalistyka u zapytanniakh i prykladakh*: Navch. posibnyk. Dnipropetrovsk: DDU [in Ukrainian].
- Belkin, R. S. (1979). *Kurs sovetskoj kriminalistiki*: v 3 t. T. 3. Kriminalisticheskie sredstva, priemy i rekomendacii. Moskva: Akad. MVD SSSR [in Russian].
- Belkin, R. S. (1988). *Kriminalistika: problemy, tendencii, perspektivy*. Ot teorii — k praktike. Moskva: Yurid. lit. [in Russian].
- Belkin, R. S. (1997). *Kurs kriminalistiki*: v 3 t. T. 3. Kriminalisticheskie sredstva, priemy i rekomendacii. Moskva: Yurist [in Russian].
- Borysenko, I. V. (1999). *Metodyka rozsliduvannia vbyvstv z rozchlenuvanniam trupa*: Dys. ... kand. yurid. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Bululukov, O. Yu. (1996). *Metodika rassledovaniya ubijstv pri otsutstvii trupa*: dis. ... kand. yurid. nauk. Har'kov [in Russian].
- Dubrovickaya, L. P., Luzgin, I. M. (1972). *Planirovanie rassledovaniya*: Ucheb. posobie. Moskva: Vysshaya shkola MVD SSSR [in Russian].
- Dulov, A. V., Novik, Yu. V. (1981). *Ponyatie i struktura takticheskogo resheniya, prinyaemogo sledovatelem pri proizvodstve sledstvennogo dejstviya. Teoreticheskie problemy kriminalisticheskoy taktiki*. Sverdlovsk [in Russian].
- Kolesnichenko, A. N., Matusovskij, G. A. (1970). *O sisteme versij i metodike ih postroeniya. Kriminalistika i sudebnaya ekspertiza*. Kiev: Visha shk. Vyp. 7 [in Russian].
- Kolmakov, V. P. (1941). *Metodika rassledovaniya del ob ubijstvah s raschleneniem trupa*: dis. ... kand. yurid. nauk. Har'kov [in Russian].
- Kolmakov, V. P. (2008). *Rassledovanie ubijstv. Izbrannye trudy po kriminalistike*. Odessa: Yuridicheskaya literatura [in Russian].
- Konovalova, V. E. (1990). *Pravovaya psihologiya*: Ucheb. posobie. Har'kov: Osnova [in Russian].
- Kopylov, I. A. (1988). *Sledstvennaya situaciya i takticheskoe reshenie*. VSSH MVD. Volgograd [in Russian].
- Larin, A. M. (1976). *Ot sledstvennoj versii k istine*. Moskva: Yurid. lit [in Russian].
- Levkov, V. M. (1990). *Kriminalistichni versiyi*: Tekst lekciji. Kharkiv: Hark. yurid. in-t [in Ukrainian].
- Mudyugin, G. N. (1967). *Rassledovanie ubijstv po delam, vzbuzhdaemym v svyazi s ischeznoveniem poterpevshego*. Moskva: VIPIPIRMPP [in Russian].
- Novik, Yu. I. (1979). *Nauchnye osnovy prinyatiya takticheskij reshenij pri proizvodstve sledstvennyh dejstvij*: avtoref. dis. ...kand. yurid. nauk. Minsk [in Russian].
- Popov, V. L. (1997). *Sudebno-medicinskaya ekspertiza*: Spravochnik. Sankt-Peterburg: Specialnaya literatura [in Russian].

- Porubov, N. I. (1978). *Nauchnye osnovy doprosa na predvaritelnom sledstvii*. Minsk: Vyshejsj. shk [in Russian].
- Rukovodstvo dlya sledovatelej* (1982) / Pod red. N. A. Selivanova: Ch. 2 Moskva: Yurid. lit [in Russian].
- Samojlov, Yu. M. (1978). *Nekotorye problemy postroeniya situacionnyh modelej dlya vydvizheniya versij po delam ob umyshlennym ubijstvah. Aktualnye napravleniya razvitiya kriminalisticheskoy metodiki i taktiki rassledovaniya*. Moskva [in Russian].
- Shevchuk, V. M. (2014). *Funktsii taktychnykh operatsii u kryminalnomu provadzheni*. *Pravo Ukrainy*. № 1 [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. M. (2014). *Teoretychni zasady formuvannia taktychnykh operatsii u kryminalistytsi*. *Pravo i suspilstvo*. № 1 [in Ukrainian].
- Shikanov, V. I. (1975). *Informaciya k takticheskoy operacii «Atribuciya trupa»: Ucheb. posobie*. Irkutsk: Izd-vo Irkut. gosud. universitet im A. A. Zhdanova [in Russian].
- Yakushin, S. Yu. (2008). *Takticheskie resheniya sledovatelya i sredstva ih realizacii pri rassledovanii prestuplenij: ishodnye polozeniya chastnoj kriminalisticheskoy teorii. Uchenye zapiski Kazanskogo gos. un-ta*. T. 150. Kn. 5 [in Russian].

И. В. Борисенко, О. Ю. Булулук

ОСОБЕННОСТИ ПРИНЯТИЯ ТАКТИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ УБИЙСТВ

Рассмотрены основные положения методики расследования убийств, связанных с расчленением трупа, и методики расследования убийств без трупа в контексте использования тактических решений в расследовании.

Целью данной статьи является определение особенностей принятия тактических решений при расследовании указанных убийств.

При рассмотрении особенностей принятия тактических решений при расследовании указанных убийств используются методы анализа и синтеза.

В статье акцентируется внимание на особенностях принятия тактических решений на первоначальном этапе расследования указанных убийств. Отмечается, что принятие тактических решений обусловлено факторами, связанными с начальной ситуацией расследования и которые требуют от следователя индивидуального подхода к использованию имеющейся информации о преступлении. Называются особенности принятия тактических решений при проведении отдельных следственных (розыскных) действий.

Ключевые слова: тактическое решение, убийства с расчленением трупа, убийства без трупа.

I. Borysenko, O. Bululukov

FEATURES OF TACTICAL DECISION-MAKING DURING THE INVESTIGATION OF SPECIFIC TYPES OF MURDERS

The main provisions of the methods for investigating murders related to the dismemberment of a corpse and the methods for investigating murders without a corpse in the context of tactical decision-making in order to disclose and investigate these crimes are considered.

The purpose of the article is to determine the features of tactical decision-making in the investigation of pointed murders. While considering the main provisions of the subject of the article, analysis and synthesis methods are used.

The main attention is paid to the peculiarities of tactical decision-making at the initial stage of the investigation of these murders. It is indicated that the tactical decision-making is due to factors related to the initial situation of the investigation which require the investigator to take an individual approach to using the available information about the crime. These factors are: 1) the presence of close ties between the victim and the offender; 2) the existence of an application for the disappearance of the victim; 3) a typical explanation for the disappearance of a person; 4) lack of data regarding the place of the murder; 5) lack of data regarding traces of the murder; 6) lack of data regarding the motive for the murder; 7) the absence of a corpse (parts of the corpse) at the initial stage of the investigation.

In the methods of investigating murders related to the dismemberment of a corpse, the features of tactical decision-making are influenced by the investigative situation that developed at the initial stage of the investigation. The article discusses four typical investigative situations. Attention is focused on the peculiarities of the tactical decision-making when planning an investigation, in particular, on the suggesting of investigative versions and their checking. Typical versions of the crime event put forward during the investigation of the murder are called.

In the methods of investigating murders without a corpse, the features of the tactical decision-making are manifested when conducting separate investigative (search) actions. The absence of a corpse at the initial stage of the investigation leads to significant mental activity, which is aimed at finding traces of the murder, the whereabouts of the corpse and identifying the suspect. Features of the tactical decision-making are shown in such investigative (search) actions as interrogation of persons close to the victim, inspection and search of the place of residence of the victim and his relatives. The negative circumstances that occur in the investigation and can be used in making tactical decisions to expose the suspect are named.

Key words: tactical decision-making, murders with a dismemberment of a corpse, murders without a corpse.

Надійшла до редколегії 12.10.2019